

„Capella reginalis”
A veszprémi püspökség a középkorban

A veszprémi egyházmegye múltjából 38.

„CAPELLA REGINALIS”
A VESZPRÉMI PÜSPÖKSÉG A KÖZÉPKORBAN

*A Veszprémi Érseki Főiskolán
2020. augusztus 27-én rendezett konferencia előadásai*

Szerkesztette

Karlinszky Balázs – Varga Tibor László

Veszprém, 2021

A kötet előkészítését és megjelenését támogatta

Az összefoglalókat fordította

Etler László, Fülöp András, Haraszi Szabó Péter,
Kelényi Borbála, F. Romhányi Beatrix,
Tóth Endre, Veres Kristóf György

Borítótervezés, nyomdai előkészítés

Gáty István

A borítón a Gizella-kápolna részlete látható
(Foto: Mudrák Attila)

ISBN 978-615-81349-6-5
ISSN 0238-7190

© A tanulmányok szerzői, 2021
© Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár, 2021

Kiadja a Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár
Felelős kiadó: Dr. Takáts István
Nyomdai munkálatok: OOK-Press Nyomda, Veszprém
Megjelent 200 példányban

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	7
--------------	---

Veszprémi püspökök

Tóth Endre

EGY ISMERETLEN 11. SZÁZADI VESZPRÉMI PÜSPÖK: ANDRÁS	9
---	---

Rácz György

KÉKI ISTVÁN VESZPRÉMI PÜSPÖKSÉGÉNEK PROBLÉMÁI: SZÁRMAZÁSA, AZ ÖRÖKÖS ISPÁNI CÍM ÉS A CSEPEL-SZIGETI TIZEDEK KÉRDÉSE.....	27
---	----

Rainer Pál

„IN DEO FACIEMUS VIRTUTEM”

VETÉSI ALBERT VESZPRÉMI PÜSPÖK (+1486) ÉLETÚTJA	49
---	----

C. Tóth Norbert

A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYEI SZENTSZÉKI BÍRÓSÁG A KÖZÉPKORBAN	69
---	----

Külföldi kapcsolatok

Fedeleš Tamás

A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE ÉS AZ APOSTOLI KAMARA

ÉRINTKEZÉSI PONTJAI A KÉSŐ KÖZÉPKORBAN (1387–1523).....	93
---	----

Nemes Gábor

A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE KAPCSOLATA A RÓMAI KÚRIÁVAL

A KÉSŐ KÖZÉPKORBAN	123
--------------------------	-----

Haraszti Szabó Péter

A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE DIÁKJAI A KÖZÉPKORBAN.....	157
--	-----

Írásbeliség

Veres Kristóf György

ISPÁNOK ÉS HITELESHELYEK. A FÖLDBIRTOK-ADMINISZTRÁCIÓ IV. BÉLA URALKODÁSA ALATT	183
--	-----

Zágorhidi Czigány Balázs

A VESZPRÉMI SZENT KATALIN DOMONKOS KOLOSTOR A KÉSŐ KÖZÉPKORBAN	201
---	-----

Bilkei Irén

EGYHÁZI BIRTOKOK ELLENI HATALMASKODÁSOK A 15–16. SZÁZADI VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYÉBEN	227
--	-----

Egyházi topográfia

F. Romhányi Beatrix

A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE 11. SZÁZADI TEMPLOMHÁLÓZATA	241
---	-----

Jankovics Norbert

„WESPEREN, IN QUA IPSIUS EPISCOPATUS SEDES EST CONSTRUCTA”	253
---	-----

Fülöp András

RÉGÉSZETI ADATOK A VESZPRÉMI SZÉKESEGYHÁZ ÉS SZENT GYÖRGY-KÁPOLNA KORAI IDŐSZAKÁHOZ	275
--	-----

Kanász Viktor

KANIZSA EGYHÁZI TOPOGRÁFIÁJA A KÉSŐ KÖZÉPKORBAN ÉS A KORA ÚJKORBAN	297
---	-----

C. Tóth Norbert*

A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYEI SZENTSZÉKI BÍRÓSÁG A KÖZÉPKORBAN

Az egyes egyházmegyék, így a veszprémi élén is a püspökök (*episcopus*) álltak, névsoruk a magyarországi forrásviszonyok adta lehetőségek mellett 1009-től – az első évtizedeket leszámítva – a vizsgált időszakban teljesnek mondható.¹ A megyéspüspökök munkájukat segítő segédpüspököt, illetve vikáriusokat – lelkiekbeni és világiakban² – nevezhettek ki. Az egyes segédpüspökök – néhány kivételtől eltekintve – egyúttal valamelyik, a hitetlenek kezén lévő területen (*in partibus infidelium*) fekvő püspökség címét is viselték, forrásainkban pedig címzetes püspökökként (*episcopus titularis*) jelennek meg, a legváltozatosabb nevű püspökség címét viselve. Ők, mivel nem rendelkeztek püspökségük területéről jövedelemmel, vagy azon püspök jövedelmeiből kaptak részt, amelyik mellett segédpüspöki tisztséget viseltek, vagy valamilyen egyéb javadalmat nyertek el akár az adott székeskáptalanban, akár más egyházi intézményekben (prépostságokban, apátságokban).³ A segédpüspökök szerepét, illetve tevékenységét gyakran összekeverik a szentszéki bíróságok élén álló vikáriusokéval (*vicarius generalis in spiritualibus*), amelynek oka valószínűleg az lehet, hogy egy segédpüspök – még ha nem is túl gyakran – egyúttal vikárius is volt. Feladat- és jogkörük azonban jól megkülönbözteti őket egymástól: a segédpüspökök kinevezésük után általánosságban gyakorolhatták a főpapi hatalmat (szentelhettek, bérnálhattak, vizitálhattak, búcsút engedélyezhettek stb.), de a püspök bírói joghatóságát nem gyakorolhatták.⁴

A segédpüspökök forrásainkban legtöbbször *suffraganeus* és/vagy *vicarius (generalis) in pontificalibus* megjelöléssel fordulnak elő. A veszprémi egyházmegyéből az első segédpüspök neve 1351-ből ismert: Ágoston distillariai

* A szerző a Támogatott Kutatócsoportok Irodája–Hadtörténeti Intézet és Múzeum–Szegedi Tudományegyetem–Magyar Nemzeti Levéltár Magyar Medievisztikai Kutatócsoportjának (Eötvös Loránd Kutatói Hálózat) kutatócsoport vezetője és tudományos főmunkatársa.

¹ Archontológia 1000–1301. 99–101., Archontológia 1301–1457. I. 77–78., Archontológia 1458–1526. I. 53–55.

² A püspöki birtokok gazdasági irányítását ellátó tisztségviselőkkel a jelen tanulmányban nem foglalkozom, általános jellemzésüket, illetve névsorukat lásd C. TÓTH, 2017. 12–13., 115–121.

³ Cameralia I. LVIII.

⁴ A segédpüspökökre általában lásd FEDELES, 2010a.; vö. Cameralia I. LVII.

(címzetes) püspököt (1346–1362. e.)⁵ az 1350–1351-ben a pápai udvarban tartózkodó Garai János veszprémi püspök (1347–1357)⁶ nevezte ki valamikor korábban helyettesévé a püspöki teendők ellátására.⁷ Az egyes egyházmegyékben tevékenykedő segédpüspökök névsora rendkívül hiányos,⁸ így például a vizsgálatunk tárgyát jelentő veszprémiből is majdnem száz évvel későbből, 1443-ból ismert a következő.⁹ Ennek lehetséges okaira még visszatérek.

Az egyes püspökök értelemszerűen egyházmegyéjük szentszéki bíróságát is vezették, és e feladatuk során szintén helyetteseket állíthattak.¹⁰ Az adott egyházmegye főpapja által a szentszékek élére kinevezett vikáriusok általában a *vicarius in spiritualibus (et causarum auditor) generalis* megjelöléssel fordulnak elő.¹¹ Szokás beszélni káptalani – azaz a káptalan által kinevezett – vikáriusokról is, de ilyenek csak a forrásaink eltérő megnevezése folytán léteznek, valójában feladatkörük nem tért el az előbbiektől. A különbség csupán annyi, hogy széküresedés idején, mivel a főpásztor halála miatt automatikusan megszűnt a megbízatása és az egyházi bíraskodásnak tovább kellett folynia, a káptalan mint testület nevezett ki vikáriust vagy erősítette meg a korábbi főpap választottját. Különbséget már csak azért sem érdemes tennünk a kettő között, mivel nem ritka az olyan eset, amikor egy vikárius évtizede(ke)n át töltötte be a tisztséget, miközben a főpapi szék többször gazdát cserélt, és ezek során értelemszerűen időnként üresedésre is sor került. Jó példa erre az 1385 és 1403 között veszprémi vikáriusként tevékenykedő Koroknai¹² András veszprémi kanonok és segesdi főesperes hivatalviselése, akit Himházi Benedek (1379–1387)¹³ nevezett ki,¹⁴ de hivatalát megtartotta Benedek utódai, így Kápolnai Mihály püspöksége (1399–1402)¹⁵ alatt,¹⁶ illetve halála után, a püspöki szék üresedése idején is.¹⁷ (De ugyanígy idézhetnénk Csitári Miklós szintén

⁵ HC I. 224.

⁶ Archontológia 1301–1457. I. 77., ÁRVAL, 2012. 41.

⁷ „per ... Iohannem eadem gratia ... ecclesie Wesprim[ien]sis ad officia episcopalia exercenda in sua prefata ecclesia et sua dyocesi deputatus” – PRT VIII. 328. (AOkt. XXXV. 164. sz.). Vö. Kiss, 2006. 58.

⁸ Vö. C. TÓTH, 2017. passim.

⁹ C. TÓTH, 2017. 115.

¹⁰ ERDŐ, 2001. 122–123., C. TÓTH–LAKATOS–MIKÓ, 2014. 11–23., főleg 14–19.

¹¹ Elnevezésükre lásd ERDŐ, 2001. 120.

¹² C. TÓTH, 2013. 53. 217. jegyzet.

¹³ Archontológia 1301–1457. I. 78.

¹⁴ „Nos Andreas archidiaconus Segusdiensis et canonicus ecclesie Wesprimiensis vicariusque ... domini Benedicti Dei et apostolica gratia episcopi dicte ecclesie Wesprimiensis ... in spiritualibus generalis” – DL 7162.

¹⁵ Archontológia 1301–1457. I. 78.

¹⁶ 1402. VIII. 18. (ZsO II. 1837. sz.).

¹⁷ 1403. I. 19.: „Andreas archidiaconus Segusdiensis et canonicus ecclesie Wesprimiensis sedeque vacante per venerabile capitulum eiusdem ecclesie Wesprimiensis vicarius constitutus in spiritualibus generalis” – DL 42788. (ZsO II. 2213. sz.).

segesdi főesperes 1416–1428 és 1443–1454 közötti¹⁸ vagy Nágocsi Gáspár kanonok, majd éneklőkanonok 1492–1498, 1502–1503, 1506–1507 közötti és 1512. évi¹⁹ vikáriusságát is.)

A vikáriusok fő feladata tehát egy adott szentszéken történő ítélkezés volt,²⁰ amelyre az említett kinevezés révén kaptak felhatalmazást. Érdekes ugyanakkor felhívni a figyelmet arra, hogy noha a mai magyar katolikus szóhasználatban a vikárius és a helynök ugyanazt jelenti,²¹ a korabeli magyarországi forrásanyagban a vikárius (*vicarius*) és a helynök (*locumtenens*) szavak nem szinonim fogalmakként voltak használatosak: a forrásainkban megjelenő helynökök jól elkülöníthetőek a vikárius címmel illetett személyektől és – mint mindjárt látjuk – egy bizonyos vikáriushelyettes személyének megjelölésére szolgálnak. A források – ha egyáltalán kiteszik – két esetben jelölik (*locumtenens* megnevezéssel az illető személyeket: az első, amikor az adott vikárius hosszabb-rövidebb időre eltávozott működési helyéről és a maga helyére *locumtenens*-t nevezett ki,²² ám ezek a helyettesítések általában egy-két alkalomra szóltak.²³ Ugyanakkor a *vicevicarius* megnevezéssel latin nyelvű forrásainkban nem találkozunk, helyette általában *icesgerens*²⁴ vagy az *in officio vicariatus* (*iudex nunc*) *generaliter surrogatus*²⁵ kifejezés áll.

A veszprémi szentszék esetében a bíróság püspök által kinevezett vezetője mindig *vicarius in spiritualibus generalis* megjelöléssel szerepel,²⁶ míg he-

¹⁸ C. TÓTH, 2015a. I. 129., C. TÓTH, 2017. 115. – Az 1416. évre: ZsO V. 1535. sz. (KARLINSZKY, 2019. 178/29. sz.).

¹⁹ KARLINSZKY, 2019. 186/87. sz., SOLYMOSI, 2002. 54–55., C. TÓTH, 2017. 117–119.

²⁰ BÓNIS, 1997. 640–641.

²¹ Vö. ERDŐ, 2001. 119. skk.

²² Szepesben: „*Thomas cantor ecclesie Beati Martini Scepusiensis in absentia venerabilis domini Iohannis prepositi officium vicariatus tenens*” – DF 231243.; Vácott: „*Egidius decretorum doctor, archidiaconus Chongradiensis ac canonicus ecclesie Waciensis necnon in officio vicariatus locumtenens*” – DL 98158.). – Esztergomban Vicedomini Máté esztergomi vikáriust a konstanzi zsinaton való tartózkodása idején *locumtenensi* címmel helyettesítették. C. TÓTH–LAKATOS–MIKÓ, 2014. 24.

²³ Pécs: „*Nos Paulus de Gara artium magister, archidiaconus de Marchia et canonicus in ecclesia Quinqueecclesiensi etc., per honorabilem egregium virum dominum Iohannem de Basthonya, decretorum doctorem, archidiaconum de Baranya canonicumque dicte ecclesie Quinqueecclesiensis auditorem generalem ad presens in officio vicariatus surrogatus*” – DL 81030. – Esztergom: „*Valentinus de Weresmarch artium liberalium magister iurisque canonici baccalaureatus, canonicus in ecclesia Strigoniensi necnon per reverendissimum in Christo patrem dominum Michaellem episcopum Milkoviensem dicteque ecclesie Strigoniensis in pontificalibus et spiritualibus vicarium generalem nunc propter ipsius absentiam in dicto officio vicariatus in spiritualibus iudex generaliter surrogatus*” – DF 249283.

²⁴ Vö. DL 41129.

²⁵ Vö. DF 207917., vagy egyszerűbben: „*iudex surrogatus*” (DF 280557.).

²⁶ Pl. 1352. (VO 134., AOklt. XXXVI. 352. sz.), 1385. (DL 7162.), 1413. (ZsO IV. 155., 856. sz.), 1438. (VOSoppl 393.), 1454. (MEV 1437–1464. 185.), 1469. (DL 45372.), 1487. (VO 284.), 1509. (VOS VOSoppl 479.), 1522. (VO 337.). – Kivéve János veszprémi kanonok, volt alolvast, aki 1353-ban és 1355-ben is az „*officio fungens vicarie domini episcopi eiusdem ecclesie Wesprimiensis*”

lyettesét, aki alkalmoszerűen – általában a „főnöke” akadályoztatása esetén – bukkan csak fel, a *vicarius substitutus* kifejezéssel²⁷ vagy ennek különféle verzióival²⁸ nevezték meg. Az első veszprémi vikáriust 1331–1332-ből ismerjük Ákos nb. Sándor fia²⁹ Miklós somogyi főesperes személyében.³⁰ Húsz év múlva, 1352-ben³¹ Kozma fia, Balázs pozsonyi prépost (1352–1354),³² majd 1353-ban és 1356-ban János veszprémi kanonok korábbi alolvasó,³³ 1360-ban és 1363-ban³⁴ pedig Márton fia, János megelőzőleg kőí (1356 k.–1360),³⁵ akkori veszprémi prépost (1360–1366)³⁶ volt a vikárius. Jóllehet a következő személy, a már említett Koroknai András segesdi főesperes csak húsz év múlva (1385–1403) bukkan fel, de ettől kezdve néhány év kivételével a teljes időszakra ismertek a vikáriusok nevei.³⁷

A helyettesítésnek egy másik fajtáját jelentette az, amikor a vikáriusi tisztség valamilyen ok miatt hosszabb időn át nem volt betöltve és a tisztséget a püspök által kinevezett helyettesek viselték: ez történt Győr esetében Szatmári Ferenc püspöksége (1495–1508) idején – az elnevezésükben azonban ekkor sem a *locumtenens* szó jelent meg.³⁸ Ennek speciális esete a zágrábi egyházmegyébe vezet minket. Közismert, hogy a püspöki székhelyeken kívül is működtek Magyarországon egyházi, azaz szentszéki, de ugyancsak vikárius által vezetett bíróságok: az esztergomi egyházmegye területén a pozsonyi, a szepesi és az erdélyi szászoké (Brassó és Szeben), az erdélyi egyházmegyében a tasnádi, míg az előbb említett zágrábiban a csázmai.³⁹ Az utóbbi vikáriust – tévesen – együtt szokás említeni a pozsonyi és szepesi vikáriusokkal, mivel

címmel illette magát (DL 66142. [HO V. 128., itt hibásan *vicariatus* szerepel *vicarie* helyett], DL 4497.).

²⁷ „*vicarius substitutus*” (1507: DF 208070., 1508: DL 93738.).

²⁸ 1511: „*in eadem vicarii nostri* [scl. Beryzlo] *surrogati*” (VO 328.), 1515: „*in officio vicariatus iudex et causarum auditor substitutus*” (DL 22664.).

²⁹ ENGEL, 2001. Genealógia, Ákos nem 2. Sági.

³⁰ VOSuppl 218. (AOKlt. XV. 459. sz.), VOSuppl 223–225.

³¹ VO 134. (AOKlt. XXXVI. 352. sz.)

³² C. TÓTH, 2020. 50.

³³ HO V. 128. (DL 66142.), DL 4497.

³⁴ DL 66147., VeszprReg. 564. sz.

³⁵ C. TÓTH–TERNÓVÁZ, 2020. 62.

³⁶ KARLINSZKY, 2014. 95.

³⁷ Liptói Pál fia, Miklós váci és veszprémi kanonok, majd nagyprépost 1413–1415, 1429, 1437–1438 (C. TÓTH, 2013. 72., KARLINSZKY, 2014. 102–103.), Csitári Miklós veszprémi kanonok, segesdi főesperes 1416–1428, 1443–1454 (C. TÓTH, 2015a. I. 129., C. TÓTH, 2017. 115., KARLINSZKY, 2019. 178/29. sz.), Csanádi Péter veszprémi kanonok 1434 (DF 201264.). Az 1454 utáni vikáriusokat lásd C. TÓTH, 2017. 115–121., KARLINSZKY, 2019. 174–200.

³⁸ Például: „*in officio vicariatus per ... Franciscum episcopum ... in absentia sui vicarii iudex deputatus*” – DF 265219.; a további példákat lásd C. TÓTH, 2017. 72.

³⁹ ERDŐ, 2001. 121–122. A pozsonyi vikáriusi bíróságra lásd C. TÓTH–LAKATOS–MIKÓ, 2014. 47–59.

mindhárman egyúttal az adott intézmény prépostjai is voltak.⁴⁰ Míg azonban a pozsonyi és a fehérvári prépost-vikárius megnevezésére latin forrásainkban mindig a *vicarius* szót használták, sőt, az általuk akadályoztatásuk idejére *ad hoc* kinevezett személy is a *vicarius* címet viselte,⁴¹ a szepesi prépost pedig a késő középkortól kezdve állandóan alkalmazott helyettest a bírósági feladatok ellátására,⁴² addig velük szemben a csázmait a *locumtenens* szóval illették. Ráadásul a csázmái prépostok várakozásainkkal ellentétben nem a csázmái szentszéki bíróságot vezették, hanem nevükkel időről-időre a zágrábi egyházi bíróság élén találkozunk.⁴³ A csázmái vikáriusok *locumtenens* megnevezésének gyökere másutt keresendő: elnevezésük onnan ered(het), hogy kezdetben – az első kiadványuk 1399-ből ismert⁴⁴ – a zágrábi vikárius vikáriushelyetteseként működtek Csázmán (*locumtenens domini ... vicarii in spiritualibus ecclesie Zagradiensis*)⁴⁵ és majd valamikor az 1440-es évek elején hagyták el önmegnevezésükből az erre utaló kitétel.⁴⁶ Fontos megjegyezni, hogy a csázmái vikáriusok között egyetlen csázmái prépostot sem találunk.

A veszprémi segédpüspökök

Mint korábban láthattuk, a veszprémi vikáriusokra a 14. század közepétől, a segédpüspökökre az 1440-es évektől a kezdenek el adataink sűrűsödni, felmerül a kérdés, hogy lehet-e ennek valamilyen kézzelfogható oka? Kezdjük az utóbbival: a segédpüspökre akkor volt szüksége egy főpapnak, ha a mindennapi egyházi cselekmények elvégzésére (szentelés, bérnálás, vizitálás, búcsú engedélyezés) nem jutott ideje – mint láttuk, Garai János püspök éppen Avignonban járt, amikor segédpüspöke felbukkant – vagy nem volt valamilyen okból képes rá.⁴⁷ Ha már most végigtekintünk az 1440-es évektől a veszprémi püspöki süveget viselő személyek nevein, akkor a következő megállapításokat tehetjük.⁴⁸ Az 1440 és 1457 között a püspökség élén állt Gatalóci Mátyás egyházi pályáját a bácsi székeskáptalan olvasókanonoki

⁴⁰ Vö. ERDŐ, 2001. 122.

⁴¹ C. TÓTH, 2017. 136., 138.

⁴² Uo. 142–143.

⁴³ C. TÓTH, 2017. 125–132.

⁴⁴ DF 282365.

⁴⁵ DF 282379.

⁴⁶ Márton csázmái helynök 1441-ben még feltüntette oklevelében ezt, 1442-ben már nem (C. TÓTH, 2017. 125.).

⁴⁷ Vö. még MÁLYUSZ, 2007. 174.

⁴⁸ A veszprémi püspökök királynéi (fő-) kancellárságát nem érintem, egyfelől azért, mert közülük csak Vetési és Vitéz volt az (C. TÓTH, 2017. 116–117.), másfelől ez sem sok „hivatali” elfoglaltsággal járt, mivel 1440 és 1499 között alig 17 éven keresztül volt királyné az országban (Archontológia 1458–1526. I. 159–160.).

méltóságában kezdte (1401–1412), ahonnan előbb a zágrábi (1412–1427), aztán a pécsi (1428–1437) székeskáptalan élére került, hogy utána elnyerje a váci (1438–1439), majd szinte azonnal a veszprémi (1440–1457) püspöki széket.⁴⁹ A világi pályája hasonlóan alakult, előbb titkos alkancellár (1424–1433), majd főkancellár (1434–1437, 1439) lett.⁵⁰ Mint látható, mire a veszprémi székbe került, nemcsak hosszú és tartalmas, hanem fáradságos életút állt mögötte, 1440-ben már bizonyosan hatvanéves kora körül járt, s talán nem véletlen, hogy 1452-ben koadjutort neveztek ki mellé „öregsége és alkalmatlansága miatt”.⁵¹

Utóda, az egyetemet járt s mindkét jog doktora fokozatot szerző Vetési Albert egyházi pályáját az erdélyi káptalanban kezdte, ahol kanonok, székes-egyházi főesperes, illetve vikárius (1447–1451) volt, majd rövid nyitrai püspöksége (1457–1458) után foglalta el a veszprémi széket és állt három évtizedig az egyházmegye élén (1458–1486).⁵² Kezdetben kancellár (1458), titkoskancellár és személynök (1458–1459) volt,⁵³ végül haláláig többször küldte Mátyás király külhoni követségre.⁵⁴

A Vetési halálát követő mintegy három évnyi széküresedés után Mátyás király 1489-ben – a szinte állandóan – szentszéki követeként Rómában tevékenykedő, szintén egyetemet végzett Kamarcai Vitéz János korábbi szerémi püspököt (1481–1489)⁵⁵ nevezte ki Veszprém élére. A főpap Mátyás király halála után Miksa római király, osztrák főherceg oldalára állt, aki a bécsi püspökséget (annak is adminisztrátorságát) adta neki, ám végül behódolt a trónharcokból győztesen kikerülő Ulászló királynak és így megtarthatta veszprémi püspökségét is (mindkét tisztségét haláláig, 1499-ig viselte). 1492 után jobbra Magyarországon tartózkodott, igaz püspöksége székhelyét csak Kinizsi Pál halála után, 1495–1496-ban kapta vissza.⁵⁶ Vitéz János szintén járt Ulászló király követeként külföldön.⁵⁷

A 16. századi veszprémi püspök közül Szatmári György (1499–1501) és Frangepán Gergely (1501–1503) csak „átutazóban” járt püspökségében, Pietro Isvalies bíboros pedig leginkább annak jövedelmeit élvezte (1503–1511).⁵⁸

⁴⁹ Sorrendben C. TÓTH, 2019a. 39., C. TÓTH, 2013. 74., 55., FEDELES, 2005. 359., Archontológia 1301–1457. I. 75., 77., C. TÓTH, 2017. 1440–1526. 115.

⁵⁰ Archontológia 1301–1457. II. 82., I. 89., FEDELES, 2010b. 33–35.

⁵¹ Cameralia II. 873.

⁵² C. TÓTH, 2017. 58., 84., 116.

⁵³ Archontológia 1458–1526. I. 67., 72.

⁵⁴ SOLYMOSI, 2002. 59–60., RAINER, 1986. Lásd még utóbbi jelen kötetbeli tanulmányát.

⁵⁵ C. TÓTH, 2017. 97.

⁵⁶ Archontológia 1458–1526. II. 345.

⁵⁷ Kamarcai Vitéz János életére lásd LUKCSICS, 1907. LXI–LXIII., SONNEVEND, 2008., LAKATOS, 2020. 298. (A. 32. sz.).

⁵⁸ C. TÓTH, 2017. 117–118., NEMES, 2018.

Beriszló Péter püspök (1511–1520)⁵⁹ egyéb „elfoglaltságai”, azaz vránai perjelisége (1512–1520), dalmát-horvát-szlavón báni méltósága (1513–1520) és kincstartósága (1513–1516) okán vajmi kevés időt töltött székhelyén: élete a déli végeken zajlott és ott is fejeződött be.⁶⁰ Várdai Pál (1520–1524) és Szalaházi Tamás (1524–1528) püspökök⁶¹ mellett, hogy nem voltak felszentelt papok,⁶² az előbbi kincstartósága (1520–1521, 1523–1524),⁶³ utóbbi pedig királyi udvari feladatai⁶⁴ akadályozták püspöki teendői ellátásában.

A veszprémi püspökök által kinevezett segítők neveivel a 15. század közepétől szinte folyamatosan találkozunk: kezdetben (1444–1464[1469]) a szőrényi püspökök viselték a segédpüspöki hivatalt:⁶⁵ így 1444-ben Ötvényi Domokos – püspök 1437–1444 között – veszprémi kanonok, somogyi főesperes (1420–1440), 1447 és 1464 között pedig Ormándi István – püspök ugyanekkor – győri (1439–),⁶⁶ majd veszprémi (1456–1469)⁶⁷ kanonok, a kapornaki apátság kormányzója. A szőrényi címzetes püspökök dominanciája után a veszprémi segédpüspök egy kivételével a nándorfehérvári címzetes püspöki címet viselték: 1476 és 1489 között Szegedi Péter domonkos szerzetes – püspök (1475–1489) –, 1494 és 1504 között Rhenese-i János veszprémi kanonok (1494–1504), fehérvári főesperes (1495–1504),⁶⁸ végül 1525 és 1534 között Petri Miklós – püspök (1525–1534) – veszprémi olvasókanonok (1516–1527),⁶⁹ egyúttal 1516-tól a szentszéki bíróság vezetője is.⁷⁰ Az egyetlen kivétel az adathozhatóan 1516 és 1517 – valószínűleg 1513 és 1519 – között segédpüspöki hivatalt betöltő Kalondai István, aki veszprémi (1514–1518)⁷¹ és váci (–1519) kanonoksága mellett a rheoni címzetes püspöki címet viselte (1513–1519).⁷² A címzetes püspökségek közötti váltás(ok) hátterét egyelőre nem tudjuk megindokolni (lehet nem is érdemes különösebb szándékot belelátnunk, egyszerűen ezek voltak üresedésben éppen akkor).

⁵⁹ C. TÓTH, 2017. 119.

⁶⁰ KUBINYI, 1999., LUKCSICS, 1907. LXXIV–LXXXIV., Archontológia 1458–1526. I. 59., 100., 133., 143.

⁶¹ C. TÓTH, 2017. 120–121.

⁶² LACZLAVIK, 2014. 61–62., LUKCSICS, 1907. LXXXIV., FAZEKAS, 2007. 20–21. (Szalaházi esetében inkább azt mondhatjuk, hogy nincsen rá adatunk).

⁶³ Archontológia 1458–1526. I. 134.

⁶⁴ FAZEKAS, 2007. 20–21.

⁶⁵ C. TÓTH, 2017. 101., 115–116.

⁶⁶ C. TÓTH–HORVÁTH, 2019. 73.

⁶⁷ KARLINSZKY, 2019. 187/94. sz.

⁶⁸ Uo. 191/122. sz.

⁶⁹ Uo. 189/111. sz.

⁷⁰ C. TÓTH, 2017. 83., 116–121.

⁷¹ KARLINSZKY, 2019. 182/60. sz.

⁷² C. TÓTH, 2017. 119. Elhunyt 1519. VI. 3-a előtt; e napon Lajos király valamennyi birtokát a Várdaiaknak adományozta (DL 82528., ebben említik váci és veszprémi kanonokságát és rheoni püspöki címét is).

Összefoglalóan tehát elmondható, hogy a veszprémi segédpüspökök „megjelenése” a 15. század közepén nagyon is konkrét, gyakorlati okokra vezethető vissza, kinevezésüket az egyes püspökök királyi udvari elfoglaltsága, időskora, illetve nem felszentelt állapota indokolta. A hivatalviselési időszakok hossza változatos képet mutat (már amennyiben forrásaink nem csálnak meg bennünket): általánosságban elmondható, hogy mindegyikük haláláig betöltötte a posztot, de mivel a pontos időhatárokat a legritkább esetben ismerjük, így a tisztségviselésük tartamának súlyozott átlaga alig éri el a tíz évet.⁷³ Ugyanakkor látható, hogy az egyes személyek számára a segédpüspöki hivatal elnyerése, vagyis a püspöki cím megszerzése komoly rangbeli emelkedést eredményezett.

A veszprémi egyházi bíróság

Az egyházmegye szentszékét a püspököt tehermentesítendő, az általuk, illetve a székiüresedés esetén a káptalan által kinevezett vikáriusok vezették,⁷⁴ névsoruk – ahogyan arról fentebb már írtam – a 14. század végétől szinte hiánytalanul összeállítható.⁷⁵ Az 1300 és 1534 közötti időszakból pontosan huszonkét vikárius nevét ismerjük (akik 28 alkalommal viselték azt). A „csúcstartó” Csitári Miklós, aki két részletben 25 évig volt vikárius, őt követi Koroknai András és Petri Miklós 19-19, majd Nágocsi Gáspár 12, végül Csepelyi Benedek 11 évvel. A többieknek – természetesen az ismert adatok fényében – 1–6 év „jutott.” Nyolcan – legalábbis vikáriusságuk idején – egyszerű kanonokok voltak (zárójelben vikáriusi tisztségük időtartama): János (1353–1355), Liptói Miklós (1413–1415), Csanádi Péter (1434), Mileji János (1460), Budai András (1462–1467), Szentgyörgyi András (1482–1487), Nágocsi Gáspár (1492–1507) és Vincenzo Baldo de Pistoia (1508–1509).⁷⁶ Közülük vikáriusságuk után többen is feljebb emelkedtek a káptalani ranglétrán: Liptói prépost,⁷⁷ Mileji zalai, majd budai főesperes,⁷⁸ Nágocsi pedig éneklőkanonok⁷⁹ lett.

További három személy – a rangsor alapján haladva – valamelyik főesperességet viselte: így a somogyit Ákos nb. Miklós (1331–1332), a segesdit Koroknai András (1385–1403) és Csitári Miklós (1416–1428, 1443–1454).

⁷³ Sorrendben 1, 18, 14, 11, 3 és 9 évben mutathatók ki, így az átlag hét év.

⁷⁴ Feladataikra lásd C. TÓTH–LAKATOS–MIKÓ, 2014. 20–23. Az esztergomi szentszék működésére Vicedomini Máté vikáriussága idején lásd Uo. 23–39.

⁷⁵ Lásd a 37. jegyzetet!

⁷⁶ A bíróság napi ügyeit azonban minden bizonnyal továbbra is Nágocsi Gáspár intézte, aki 1507. VI. 10-én (DF 208070.) és 1508. VII. 17-én is mint *vicarius substitutus* adott ki oklevelet (DL 93738.).

⁷⁷ KARLINSZKY, 2014. 102–103.

⁷⁸ KARLINSZKY, 2019. 185/82. sz.

⁷⁹ Uo. 186/87. sz.

Az oszloposkanonokok közül négyen nyerték el a tisztséget: Mileji Tamás olvasókanonok⁸⁰ 1487-ben, Nágocsi Gáspár utolsó alkalommal mint éneklőkanonok 1512-ben, Petri Miklós olvasókanonok⁸¹ pedig 1516–1534 között állt a bíróság élén. Végül – némileg külön kategóriát alkot – Csepelyi Benedek, aki 1469 és 1479 közötti vikáriussága során végigjárta szinte a teljes székeskáptalani palettát: előbb olvasó- (1469–1472), majd órkanonok (1472–1474), aztán fehérvári főesperes (1475), utána pedig hántai prépost (1477–1496) lett.⁸² Csepelyivel együtt összesen négy „kisprépost” nyerte el a vikáriusságot: Apáti Lukács (1454–1457), aki a veszprémi Mindenszentek társaskáptalan prépostja volt,⁸³ Boldogasszonyfalvi Ferenc (1511), aki hántai prépost,⁸⁴ és Statileo János (1513), aki pedig örsi prépost⁸⁵ volt. A nagyprépostok közül összesen három „képviseltette” magát: Márton fia, János (1360–1363), a már többször említett Liptói Miklós (1429, 1437–1438) és Csicseri Orosz Péter (1500–1501). További három személy nem a veszprémi székeskáptalamból „érkezett”: Balázs pozsonyi prépost volt 1352-ben, Beriszló Péter még fehérvári prépostként nyerte el a püspökség kormányzását és vikáriusságát 1511-ben,⁸⁶ míg Thomas Níger apostoli prothonotáriusként viselte azt 1515-ben⁸⁷ (az ő pályája ekkor indul, utóbb scardonai, majd traui püspök, és esztergom-szentgyörgyi prépost lett).⁸⁸

A vikáriusi tisztség elnyerésének az egyes személyek karrierje szempontjából játszott szerepét vizsgálva felemás képet kapunk: vannak olyanok, akiket – legalábbis napjainkból visszatekintve – a bírói funkció időleges gyakorlása indított el a pályán (Liptói Miklós, Mileji János, Budai András, talán Nágocsi Gáspár). Vannak viszont olyanok is, akiknél ez nem volt befolyással karrierjükre, sőt, néhányuknál inkább fordított lehetett a helyzet: éppen azért nyerték el a vikáriusi posztot, mert kellő tekintéllyel rendelkeztek annak gyakorlásához (Csitári Miklós, Apáti Lukács, Csepelyi Benedek).

A vikáriusi hivatal kialakulásával kapcsolatban régóta él az a tételesem bizonyított állítás a magyar egyháztörténetben, hogy a vikáriusi (officiális, helynöki) intézmény magyarországi létrejöttében erős (elsősorban Gentilis bíboros 14. század eleji működése révén) itáliai hatások érvényesültek, vagy

⁸⁰ Uo. 185/83. sz.

⁸¹ Uo. 189/111. sz.

⁸² Uo. 177/27. sz.

⁸³ Uo. 174/4. sz.

⁸⁴ C. TÓTH, 2019b. 151.

⁸⁵ KARLINSZKY, 2019. 192/135. sz.

⁸⁶ Helyettes ezúttal is Nágocsi Gáspár volt, vö. Beriszló Péter 1511. VII. 5-i oklevelével: „(p)ro parte venerabilis domini Caspar de Nagoch cantor et canonici dicte ecclesie Wesprimiensis ac in eadem vicarii nostri surrogati” (VO 328.).

⁸⁷ Helyettese Petri Miklós veszprémi kanonok lehetett, vö. 1515. III. 12-i oklevelével: „Nicolaus de Pethry canonicus ecclesie Wesprimiensis et in officio vicariatus iudex et causarum auditor substitutus” (DL 22664.).

⁸⁸ C. TÓTH, 2017. 95., 103.

éppen elterjedésében a szentszéki bírók – elsősorban az esztergomiak – itáliai származása játszhatott szerepet. Ennek következménye többek között, hogy Magyarországon nem *officialis*nak, hanem *vicarius*nak hívták a szentszéki bíróság vezetőjét.⁸⁹

A magyar egyházmegyékben a 14. század elejétől tudjuk – forrásainkban – kimutatni a vikáriusokat, névsoruk az elkészült archontológiák és egyéb munkák alapján viszonylag kevés munkával összeállítható. (Lásd a táblázatot: az első oszlopban az egyházmegye neve, illetve ahol szentszék működött; a másodikban a vikáriusok említésének évköre, harmadikban az itáliai származású vikáriusok működésének évköre, zárójelben az azt betöltő külön személyek száma, a negyedik oszlopban pedig az adatok lelőhelye szerepel.)

Az adatok alapján, amelyek egy-két – elsősorban a zágrábi – egyházmegye esetében még módosulhatnak, néhány dolog már most kijelenthetőnek látszik. A vikáriusokra a legkorábbi adatunk az erdélyi egyházmegyéből (1308) van, ezt követi nemsokkal lemaradva az esztergomi (1314), majd egy nagyobb csoport, ahol az 1320/1330-as fordulóján bukkannak fel forrásainkban az első megbízottak: kalocsai és váci (1327), váradi (1330), egri és veszprémi (1331), végül sorban a többi egyházmegye is. A tizenhat egyházmegyei bíróság közül kilencben (kalocsai, boszniai, csanádi, erdélyi, kőí, nyitrai, szenternyei, váci és váradi) egyetlen Itáliából jött vikáriusra sincsen adatunk. A maradék hétben a következőképpen alakult a helyzet: az első itáliai származású vikárius, Galvano da Bologna – valóban – Esztergomban nyert el a vikáriusi tisztséget, ám erre majdnem hat évtizeddel később az első vikárius kinevezése után, 1377-ben került sor.⁹⁰ Húsz év múlva a zágrábi, majd újabb szűk évtizeddel később az egri egyházmegyéből is ismerünk itáliai vikáriust. A legtöbb itáliai származású személlyel valóban Esztergomban találkozunk, szám szerint hattal, amit szorosan követ Eger négy fővel, de ha adataink mögé nézünk, akkor a kép még tovább árnyalható: az érseki székhelyen a Zsigmond-kori hivatalviselésen két személy osztozkodik: Antonio da Ponte (1395–1397) és Matteo Vicedomini de Placentia (1399–1428, megszakításokkal). A következő „etap” magját az Estei Hippolit esztergomi érsek (1486–1497) által Itáliából magával hozott személyek alkotják: Donato Marmelli d’Arezzo (1494–1495) és Tommaso Amadei de Ferrara (1495–1510),⁹¹ illetve az utóbb érkezett Antonio Ceregoni de Montefiore (1511–1513). Egerben hasonló a helyzet: a Zsigmond-korban vikáriusságot viselő Andrea Benzi de Gualdo (1405–1411) után mintegy hét évtizednyi szünet következik, majd Gabriele Rangone kinevezésével (püspök: 1476–1486) rögvest találkozunk egy itáliai vikáriussal (Angelo Cialfo, 1476).⁹²

⁸⁹ ERDŐ, 2001. 119–120., vö. C. TÓTH–LAKATOS–MIKÓ, 2014. 14–15.

⁹⁰ C. TÓTH, 2019b. 254.

⁹¹ C. TÓTH, 2017. 27–30.

⁹² C. TÓTH, 2017. 49–50., KRISTÓF, 2019. 73.

I. Vikáriusok előfordulása a magyar egyházmegyékben

EGYHÁZMEGYE	ÉVKÖR	ITÁLIAI VIKÁRIUS	SZAKIRODALOM/FORRÁS
esztergomi	1314–1536	1377, 1395–1397, 1399–1403, 1411–1423, 1425–1428, 1494–1513 (6)	C. TÓTH, 2019b. 252–260.
bácsi	1362–1526	1466–1467	C. TÓTH, 2019a. 59–60.
kalocsai	1327–1529	–	C. TÓTH, 2019a. 105–106.
boszniai	1456–1519	–	C. TÓTH, 2017. 41–43.
csanádi	1337–1523	–	AOKt. XXI. 532. sz., C. TÓTH, 2017. 44–45., C. TÓTH, 2014. 149.
egri	1331–1526	1405–1411, 1476, 1518, 1521–1525 (4)	SUGÁR, 1984. 119–120., 123., 126., C. TÓTH, 2015b. 62–63.
erdélyi	1308–1530	–	HEGYI, 2019. 69–81., passim, C. TÓTH, 2017. 37–68.
győri	1385–1526	1430–1431	C. TÓTH, 2017. 70–75., C. TÓTH–HORVÁTH, 2019. 62–64.
kői	1495	–	C. TÓTH, 2017. 95.
nyitrai	1389–1523	–	C. TÓTH, 2019c. 46–47.
pécsi	1352–1526	1419–?	FEDELES, 2005. 271., 441.
szenternyei	–	–	C. TÓTH–TERNOVÁ CZ, 2020. 89–105.
váci	1327–1526	–	AOKt. XI. 64. sz., C. TÓTH, 2016. 18–19.
váradi	1330–1521	–	BUNYITAY, 1883–1884. I. 190–261., passim, C. TÓTH, 2017. 108–114.
veszprémi	1331–1534	1504–1507, 1508–1509 (2)	Lásd a 37. jegyzetet, C. TÓTH, 2017. 115–121.
zágrábi	1353–1526	1397, 1408–1409 (2)	DF 282354., C. TÓTH, 2017. 124–132., C. TÓTH–LAKATOS–MIKÓ, 2014. 217.

Az újabb személyek már Estei Hippolit egri püspöksége (1497–1520) idején bukkanak fel, Giorgio Priscanis de Ferrara (1518), majd már a püspök halála után Giovanni Battista Bonzagni (1521–1525).⁹³

⁹³ C. TÓTH, 2017. 52–56. Bonzagni az örkanonoki stallumot még minden bizonnyal Hippolitól nyerte el, elődjét, Sánkfalvi Szele Miklós váci prépostot ugyanis csak 1516-ból ismerjük

A zágrábi szentszéken két itáliai származású személy nyerte el a tisztséget: egyikük már az esztergomi bíróságról ismert Matteo Vicedomini (1408–1409), a másik pedig egy *Johannes de Senis* nevű kánonjogi doktor (1397).⁹⁴ E János minden bizonnyal azonos a később az esztergomi (1419–1421)⁹⁵ és pécsi (1419–1446) káptalanokból ismert sienai *Conth* János mindkét jogi doktorral, aki Pécsen 1419-ben,⁹⁶ míg Győrben 1430–1431-ben volt vikárius.⁹⁷

Veszprémben szintén két itáliai származású vikáriussal, Tommaso Bello-russo-val (1504–1507)⁹⁸ és Vincenzo Baldo de Pistoia mindkét jogi doktorral találkozunk (1508–1509).⁹⁹ A fentiek után talán nem meglepő, hogy mindketten akkor jelentek meg Veszprémben, amikor a helyi főpap is itáliai volt.¹⁰⁰ Pietro Isvalies bíboros veszprémi püspöksége (1503–1511)¹⁰¹ idején egyfelől ellátták a távollévő főpap helyett a püspökség kormányzását (1504–1508), másrészt vezették a vikáriusi bíróságot (1504–1509). A helyzet 1508/1509 fordulóján kezdett megváltozni, mivel 1509 közepén már Beriszló Péter fehérvári prépost volt a püspökség kormányzója és vikáriusa, majd 1511-ben Boldogasszonyfalvi Ferenc lett a vikárius.¹⁰²

A bácsi szentszéken egyetlen – egyéb javadalmai alapján – itáliai származású vikáriussal, Michael de Dragetis kánonjogi doktorral találkozunk (1466–1467),¹⁰³ akit – talán – Várdai István érsek kért fel a bíróság vezetésére.¹⁰⁴

Ha már most számvetést kívánunk tenni, akkor egyfelől elmondható, hogy a szentszéki bíróságok kialakulásában és működésének kialakításában – legalábbis okleveles adataink alapján – az itáliai származású vikáriusok abban a formában biztosan nem játszottak szerepet, ahogyan eddig gondoltuk. Másfelől, noha az esztergomi szentszék példaadó szerepe nem eltagadható, hiszen a legtöbb itáliai vikárius ott működött, de egyrészt tevékenységük ideje, mint láttuk, jóval későbbi, másrészt ott is, csakúgy mint minden egyéb püspöki

(vö. C. TÓTH, 2015b. 52–53.), aki 1520. IX. 7-én már néhai volt (C. TÓTH, 2016. 11., halálára lásd SNA Pozsonyi káptalan hiteleshelyi levéltára, Protocollum 5/1., pag. 411–412. [az adatot Csiba Balázsnak köszönöm]).

⁹⁴ DF 282354. (semmilyen javadalma nincsen feltüntetve).

⁹⁵ C. TÓTH, 2019b. 168.

⁹⁶ FEDELES, 2005. 441/344. sz.

⁹⁷ C. TÓTH–HORVÁTH, 2019. 63.

⁹⁸ A C. TÓTH, 2017. 119. oldalán Nágocsi 1506-ban és 1507-ben is vikáriusként szerepel, az előbbi oklevél II. Ulászló király kiadványa (DF 200595.), az utóbbi viszont Nágocsié, aki azonban nem vikáriusként, hanem vikárius helyettesként (*vicarius substitutus*) szerepel az oklevélben (DF 208070.), azaz valószínűleg Tommaso Bello-russo volt a vikárius is (névleg).

⁹⁹ KARLINSZKY, 2019. 176/15. sz., 175/10. sz.

¹⁰⁰ Minderre lásd NEMES, 2018. 24–26.

¹⁰¹ C. TÓTH, 2017. 118.

¹⁰² C. TÓTH, 2017. 119.

¹⁰³ C. TÓTH, 2017. 35., C. TÓTH, 2019a. 59.

¹⁰⁴ HARASZTI SZABÓ, 2019. 96–97.

bíróságon, ahol egynél több itáliaival találkozunk, a megjelenésük erősen kötődött az Itáliából érkezett főpaphoz.

S ha már a bírói funkció gyakorlásánál tartunk, érdemes kitérnünk a vikáriusok egyetemi végzettségére is. Az egyházi bíróktól – főesperesektől és nyomukban a vikáriusoktól – ugyanis elvárták, sőt 1279. évi budai zsinat értelmében egyenesen megkövetelték a kánonjogi végzettséget.¹⁰⁵ Nemrégiben Haraszi Szabó Péter vizsgálta a kérdést egy tanulmányában, amelyben az 1387 és 1490 között bírói tisztséget viselt személyek tanultságát elemezte,¹⁰⁶ ez pedig lehetővé teszi, hogy most csak a témánk szempontjából fontos veszprémi vikáriusok egyetemi végzettségére térjünk ki. A huszonkét vikárius közül a többségnek (14) nem volt semmilyen egyetemi fokozata,¹⁰⁷ egy személy (Vincenzo Baldo de Pistoia) mindkét jogi, négyen (Apáti Lukács, Mileji János, Budai András és Csepelyi Benedek) pedig kánonjogi doktorátussal rendelkeztek, továbbá egy-egy vikárius volt a kánonjog baccalaureatus-a (Szentgyörgyi András), a szabad művészetek mestere (Boldogasszonyfalvi Ferenc), illetve ugyanannak baccalaureatus-a (Mileji Tamás). Figyelemre méltó, hogy valamennyi „tanult” vikárius 1454 után töltötte be a tisztséget, előtte egyiküknek sem volt egyetemi fokozata. Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy 1487 után csupán két vikáriusnak volt valamilyen grádusa, ők is mindössze három éven át viselték a tisztséget. Ráadásul, azok között sem találunk „diplomást”, akik a leghosszabb ideig töltötték be a funkciót.

A veszprémi szentszéki bíróság okleveleit, legyenek azok a püspökök vagy a vikáriusaik által kibocsátottak, a szentszéken dolgozó (köz)jegyzők írták. A kiadványokat háromféle formában állíthatták ki: a bíróság vezetőjének (püspök vagy vikáriusa, esetleg az ő helyettese) neve alatt, közjegyzői iratként, valamint a kettő kombinációjaként, azaz a bíróság vezetőjének nevében pecsétjével és közjegyzői záradék(ok)kal ellátva. Noha a jegyzők, illetve az apostoli és/vagy császári közjegyzők a kezdetektől fogva résztvettek a bíróság munkájában, tevékenységükre azonban csak a 15. század elejétől vannak konkrét adataink (listájukat lásd a Függelékben) – csakúgy mint az esztergomi szentszék esetében.¹⁰⁸ A jegyzőként és közjegyzőkként dolgozó személyek között átfedés van (szintén mint Esztergomban):¹⁰⁹ a 14 jegyző közül hatan közjegyzőként is ismertek (Borhi Balázs, Felsőlindvai Péter, Füredi Balázs, Ládi Demeter, Lőcsei János és Petri Miklós). Mindez persze valahol érthető is, hiszen nagyjából ugyanazt a munkát kellett elvégezni, igaz, a közjegyzőség

¹⁰⁵ Vö. ERDŐ, 2001. 119., MÁLYUSZ, 2007. 95–96. – A zsinatra lásd legújabban KOVÁCS, 2019. 135–136.

¹⁰⁶ HARASZI SZABÓ, 2019. 86–87., 91–92.

¹⁰⁷ A székeskáptalan 1448 és 1526 közötti tagjainak alig több mint tizede (13,5%) rendelkezett fokozattal (KARLINSZKY, 2019. 153–156.).

¹⁰⁸ C. TÓTH, 2019b. 261–265.

¹⁰⁹ C. TÓTH, 2019b. 270–272.

valószínűleg már akkor is jobban jövedelmezett.¹¹⁰ Ugyanakkor a csupán jegyzőként kimutatható személyek is megtalálták számításukat a káptalanon belül, kétharmaduk ugyanis jegyzősége után vagy már az alatt elnyert a veszprémi (Borhi Balázs, Csurgó István, Királykéri Imre, Ládi Demeter, Nagyécsi György, Petri Miklós, Renneki Máté),¹¹¹ illetve az esztergomi (Felsőlindvai Péter)¹¹² székeskáptalanban kanonoki javadalmat. Velük szemben Nágocsi Gáspár – legalábbis meglehetősen hiányos adataink szerint – már kanonokként lett a szentszék egyik jegyzője.¹¹³ A 17 kimutatható közjegyző közül – nem véve most figyelembe a már jegyzőként is említett hatot, illetve a közülük kanonoki javadalmat elnyerő négy személyt – további ketten (Újlaki András,¹¹⁴ Polyáni/Somodori János¹¹⁵) biztosan rendelkeztek javadalommal. További két személyről (Miletinci János,¹¹⁶ Szentmiklóstorjai Benedek¹¹⁷) viszont az azonosítás bizonytalansága miatt csak feltételesen állítható, hogy kaptak javadalmat a veszprémi székeskáptalanban. Összességében elmondható, hogy a 25 (köz)jegyzőből majdnem fele (12 fő), a két bizonytalan személlyel együtt pedig több, mint fele (14 fő) rendelkezett kanonoki javadalommal. Közülük többen is

¹¹⁰ A sasadi tizedperben a közjegyző egy irat kiállításáért egy-másfél aranyforintot kapott (C. TÓTH, 2015c. 91/13–15., 108/10–11. sor).

¹¹¹ Sorrendben KARLINSZKY, 2019. 176/16., 178/30., 183/70. (SOLYMOSI, 2002. 53.), 185/78., 186/89., 189/111., 190/119. sz.

¹¹² C. TÓTH, 2019b. 196.

¹¹³ KARLINSZKY, 2019. 186/87. sz.

¹¹⁴ VO 197., HO III. 357.

¹¹⁵ KARLINSZKY, 2019. 190/113. sz.

¹¹⁶ A fenti János (köz)jegyző (esztergomi) Miletinci Antal fia (1506: DF 208418., 1518. ERDÉLYI, 2006. 12.). Az apa, Antal, aki az esztergomi szentszéken ülnökként is előfordul (C. TÓTH, 2019b.), császári közjegyzőként is dolgozott, s kiadványaiból tudjuk, hogy zágrábi egyházmegyei és apja neve Dénes (DF 238004., 275511., 275536.); testvére (*frater*), Márton győri püspöki külső-város polgáraként végrendelkezett 1485-ben (HORVÁTH–NEMES–VAJK, 2019. 181.). A veszprémi káptalanból 1476-ból ismerünk egy Miletinci János nevű kanonokot (DF 200115.), illetve 1494-ből örkanonokot (KARLINSZKY, 2019. 186/84. sz., SOLYMOSI, 2002. 40. [DF 201629., pag. 5.]). Elvben tehát semmi akadálya nem lenne a veszprémi kanonokként szereplő János, illetve (köz)jegyzőként szereplő Antal fia: János egyszemélynek tekintésének, ha nem tudnánk, hogy 1498-ból ismert egy Miletinci Antal mester és *fratere*, János (DF 275007. [az adatot Pálosfalvi Tamásnak köszönöm]). Hogy a helyzet még bonyolultabb legyen, 1507-ben és 1513-ban az erdélyi káptalanból ismerünk egy Miletinci János nevű kanonokot (DF 277703., 277731., pag. 3–4. [az adatokat Hegyi Gézának köszönöm]), közben 1509-ben felbukkan a forrásokban egy Miletinci János deák, gyulafehérvári ispotályos rektor, székesegyházi tizedbérlet (DF 253542.), aki viszont biztosan azonos azzal a Miletinci János gallipoli tit. püspökkel (1510–), váradi segédpüspökkel (1517), aki 1510. V. 14-én fizette meg az annatát egyfelől a gyulafehérvári Szentlélek ispotály igazgatójaként azon javadalma (Cameralia II. 1370. sz.), illetve váradi kanonoksága után (Uo. 1371. sz.), majd 1515–1520 között a tihanyi apátság commendatora volt (C. TÓTH, 2017. 112.). A további adatok előkerüléséig célszerű e személyeket külön kezelnünk.

¹¹⁷ A veszprémi székeskáptalanban ismert egy „Szentmiklósi” néven 1512-ben és 1513-ban előforduló kanonok (KARLINSZKY, 2019. 201/197. sz.), aki talán azonos lehet a szóban forgó Szentmiklóstorjai Benedekkel.

figyelemre méltó karriert futottak be. Az egyikük Petri János fia,¹¹⁸ Miklós – akit valószínűleg az akkori nagyprépost, Csicseri Orosz Péter (1488–1501) vagy utóda, Gesztelyi (Csicseri) Orosz Zsigmond (1501–1528)¹¹⁹ hozott magával szülőföldjéről¹²⁰ – az 1500-as évek első évtizedében jegyzőként (1509),¹²¹ illetve közjegyzőként (1507)¹²² dolgozott a szentszéken. A következő évtized közepén Thomas Niger veszprémi vikáriust helyettesítette (1515),¹²³ s innen már csak egy lépés volt, hogy Beriszló Péter veszprémi püspök őt nevezze ki az egyházi bíróság élére – 1516 decemberében már ő volt a vikárius.¹²⁴ Időközben, az általa végzett munka elismeréseképpen kanonoki javadalmat kapott a veszprémi székeskáptalanban (1509–1534), ahol rövid idő alatt elnyerte a második legrangosabb pozíciót, az olvasókanonoságot (1516–1527/1528).¹²⁵ Végül valamikor 1519, Kalondai István korábbi segédpüspök halála után az 1520-as évek elején a hivatalban lévő veszprémi püspök kinevezte segédpüspökévé és egyúttal megkapta a nándorfehérvári címzetes püspöki címet is (adatolhatóan mindkettőt 1525-től).¹²⁶

A másik személy, akinek pályáját érdemes röviden ismertetni, a nemes származású Ládi Demeter. Ő 1515-ben már az előbb említett Petri Miklós vikáriushelyettes jegyzője volt, s munkáját folytatta legalább egy évtizeden át.¹²⁷ Mindezt megelőzően közjegyzőként is tevékenykedett (1514).¹²⁸ A veszprémi káptalanban 1518-tól mutatható ki kanonokként, míg nem 1527/1528-ban „megörökölte” főnöke javadalmát és az olvasókanonoki méltóságot viselte valamikor 1532 után bekövetkezett haláláig.¹²⁹ A veszprémi egyházi bíróság jegyzői közül kiválasztott két személy – egymásba fonódó – hivatali pályája jól példázza, hogy milyen karrier lehetőséget jelentett, ha valaki bejutott a jegyzői karba és ott megfelelően végezte munkáját.

¹¹⁸ MREV IV. 300.

¹¹⁹ KARLINSZKY, 2019. 170. – Orosz Zsigmond 1501. X. 31. előtti kinevezése: C. TÓTH, 2019b. 187.

¹²⁰ Petri nevű helység az ország több megyéjében is volt (Szabolcs, Szatmár és Zala), de ezek közül leginkább a két előbbi megyében fekvő Petri, Lövépetri, illetve Mezőpetri jöhet szóba (NÉMETH, 1997. 154., NÉMETH, 2008. 230/370. sz.). Ugyanakkor felettébb valószínű, hogy bármelyik településről is érkezett Petri Miklós, származását tekintve jobbágy sarja lehetett.

¹²¹ VOSuppl 479. – Az oklevélbe foglalt intézkedés szerint Beriszló Péter fehérvári prépost, a veszprémi püspökség vikáriusa egy házat adott Miklósnak, a veszprémi Szent György-kápolna igazgatójának és szentszéki jegyzőnek (*notarii consistorialis eiusdem ecclesie*) szolgálataiért. Petri Miklóssal történő azonosítása annak közjegyzői említése alapján történt.

¹²² DF 201559., MREV IV. 162., 1. jegyzet.

¹²³ 1515. III. 12.: „in officio vicariatus iudex et causarum auditor” – DF 22664.

¹²⁴ C. TÓTH, 2017. 120.

¹²⁵ KARLINSZKY, 2019. 170., 189/111. sz.

¹²⁶ C. TÓTH, 2017. 83., 121.

¹²⁷ DL 22664., 104444.

¹²⁸ DL 1026., pag. 45.

¹²⁹ KARLINSZKY, 2019. 170., 185/78. sz.

*Függelék***Szentszéki jegyzők**

Az alábbi listában azok a személyek szerepelnek, akik az egyházi bíróság okleveleit – legyen az püspöki vagy vikáriusi (a név után azonban jelöltem, hogy kinek a kiadványa) – írták, a jegyzők „vezetéknevük” szerint működésük időrendjében szerepelnek. A nevük kivétel nélkül az oklevél szövege alatt jobbról található. A listában szereplő személyeket érdemes összevetni a közjegyzők neveivel is. További pályájukra lásd a tanulmányban írtakat.

Nagyécsi György (vikáriusi)	1454. VII. 30. (MEV 1437–1464. 187.) 1457. II. 9. (DL 15137.)
Felsőlindvai Péter ([Henrik fia], vikáriusi)	1462. VIII. 18. (DL 88380.)
Novozelcz-i Balázs (püspöki)	1465. VII. 1. (DF 274166.)
Füredi Balázs ([Vince János fia], püspöki)	(1468–1471.) ¹³⁰ I. 6. (MEV 1465–1479. 326.)
Csurgói István (püspöki) kanonok (1478–1479) ¹³¹	1478. I. 12. (DF 274007.)
Nagybajomi János (püspöki)	1478. V. 12. (MEV 1465–1479. 300.) 1478. VII. 5. (DL 88606.) ¹³²
Királykéri Imre (püspöki)	1484. III. 16. u. (VO 271.) ¹³³
Nágocsi Gáspár (vikáriusi)	1487. XII. 21. (DL 93583.)
Renneki Máté (püspöki)	1492. V. 7. (DF 256287.) ¹³⁴
[Fehérvári/Novai] Borhi Balázs (püspöki)	1497. IV. 28. (DL 20514.) ¹³⁵
Lőcsei János ([Rokelfinger Gáspár fia], vikáriusi)	1505. V. 15. (DL 93718.)

¹³⁰ Az oklevél éve kiszakadt a papírból, az abban említett (Kutasi) Tamás vasvári prépost, esztergomi vikárius 1467. VIII. 26-a és 1471. ápr. 6-a között mutatható ki az esztergomi szentszék élén (C. Tóth, 2019b. 257.), így Vetési Albert veszprémi püspök oklevele is ekkortájt keletkezett.

¹³¹ Uo. 178/30. sz.

¹³² 1478. IX. 11-én a Gabriele Rangone bíboros, egri püspök delegált bírójaként eljáró tihanyi apát jegyzőjeként dolgozott Tihanyban (MEV 1465–1479. 303.).

¹³³ A nagyprépost végrendelete.

¹³⁴ Az oklevél kiadását lásd SONNEVEND, 2008. 151.

¹³⁵ Az oklevél kiadását lásd uo., 2008. 162–164. 1492. V. 7-én is szerepel mint tanú (Uo. 151., DF 256287.).

Esztergomi János ¹³⁶ (vikáriusi)	1507. VII. 4. (DL 68485.)
[Petri] Miklós ([János fia], vikáriusi)	1509. IV. 9. (VOSuppl 479.) ¹³⁷
Ládi Demeter (vikáriusi)	1515. III. 12. (DL 22664.) ¹³⁸ 1525. VI. 21. (DL 104444.)

A veszprémi szentszéken (is) tevékenykedő közjegyzők

A listában azok a közjegyzők szerepelnek, akik általában a veszprémi szentszéken zajló vagy az ahhoz köthető oklevelek kiadásában működtek közre; a szentszéki jegyzők között is előforduló személyeket lásd ott is. A közjegyzők „vezetéknevük” szerint betűrendben szerepelnek.

Ber(én)hidai [... ..] (*Bwchw* Tamás fia) veszprémi egyházmegyei klerikus apostoli közjegyző 1503. XI. 12. u. (DF 201542.)

Egerszegi Péter (Mihály fia) pécsi egyházmegyei klerikus császári közjegyző 1415. V. 29. (VO 188., ZsO V. 680. sz.) – 1417. XI. 26. (veszprémi kanonok is, VO 196., ZsO VI. 1176. sz.)

Fehérvári (Novai) Borhi Balázs veszprémi egyházmegyei klerikus apostoli közjegyző 1492. X. 20. (DF 256275.)

Felsőlindvai Péter (Henrik fia) bacc. in art., győri egyházmegyei klerikus császári közjegyző 1459. IV. 3. – 1470. V. 12.;¹³⁹ veszprémi ügyben: 1462. XI. 10. (DF 275513.)

Füredi Balázs (Vince János fia) veszprémi egyházmegyei klerikus császári közjegyző 1471. IV. 17. (DF 262504.)¹⁴⁰ – 1474. XI. 1. (MEV 1465–1479. 256.)

Kishetési Miklós (György fia)¹⁴¹ veszprémi egyházmegyei coniugatus klerikus császári közjegyző, Zala megye kapornaki székének jegyzője 1437. III. 26. (DL 102464.)

¹³⁶ Valószínűleg azonos Miletinci Jánossal, akit esztergomi Miletinciként is említene.

¹³⁷ Az oklevélbe foglalt intézkedés szerint Beriszló Péter fehérvári prépost, a veszprémi püspökség vikáriusa egy házat adott Miklósnak, a veszprémi Szent György-kápolna igazgatójának és szentszéki jegyzőnek (*notarii consistorialis eiusdem ecclesie*) szolgálataiért. Petri Miklóssal történő azonosítása annak közjegyzői említése alapján történt.

¹³⁸ Közbenső adatok: 1516. II. 9. (DL 50501., *nobili magistro Demetrio notario Wesprimensi*), 1519. XII. 16. (DL 47334.), 1523. VII. 7. (DF 208247.), 1524. IV. 11. (DL 23921.).

¹³⁹ C. Tóth, 2019b. 271.

¹⁴⁰ Közbenső adat: 1472. VIII. 9. (MEV 1465–1479. 216.).

¹⁴¹ 1439-ben Zala megye hatósága előtt pereskedik, ekkor mint deák szerepel (DL 44225.).

Kotenyai¹⁴² Miklós (István fia) zágrábi egyházmegyei klerikus
császári közjegyző 1437. V. 11. (DL 102466.)

Ládi Demeter veszprémi egyházmegyei nemes
apostoli közjegyző 1514. IV. 29. (DL 1026., pag. 45.)

Lőcsei János (néhai Rokenfinger/Rokelfinger Gáspár¹⁴³ fia) esztergomi egyházmegyei klerikus
apostoli közjegyző 1503. XI. 12. u. (DF 201542.) – 1504. IX. 29. (MREV IV. 153.)

Miletinci János (esztergomi, néhai Antal fia)
apostoli és királyi közjegyző¹⁴⁴ 1506. IX. 1. (DF 208418.) – 1518. VI. 17.
(ERDÉLYI, 2006. 195.)¹⁴⁵

Nágocsi Márton veszprémi egyházmegyei klerikus
közjegyző 1502. VIII. 29. (DF 201536., mint tanú szerepel)¹⁴⁶

Pesti Pál (Kelemen fia) esztergomi egyházmegyei klerikus
császári közjegyző 1474. XI. 1. (MEV 1465–1479. 256.)

Petri Miklós (János fia)¹⁴⁷ (veszprémi egyházmegyei)
apostoli és császári közjegyző 1507. III. 30. (DF 201559., MREV IV. 162., 1. jegyzet.)

Polyáni (Somodori)¹⁴⁸ János (Kis Pál fia) veszprémi egyházmegyei klerikus
császári közjegyző 1474. XI. 1. (MEV 1465–1479. 256.) – 1476. III. 27.
(DF 200115.)

Szentmiklóstorjai Benedek (Fazekas Kelemen fia) erdélyi egyházmegyei presbiter
apostoli közjegyző 1502. VIII. 29. (DF 201536.) – 1503. V. 11. (DF 201539.)

Újlaki András (Egyed fia) veszprémi egyházmegyei presbiter, kanonok
és a veszprémi Szent Margit-egyház igazgatója
császári közjegyző 1417. XI. 26. (VO 197., ZsO VI. 1176. sz.)

Zselici Péter (Mihály fia) veszprémi kanonok
császári közjegyző 1417. V. 10. (PRT III. 487., ZsO VI. 427. sz.)

¹⁴² Körös megyei helység (CSÁNKI, 1893. 43.).

¹⁴³ 1475-ben és 1487-ben Rokelfinger Gáspár volt a lőcsei Krisztus teste-társulat egyik elöljárója (IVÁNYI, 1911. 199., 200.).

¹⁴⁴ „*apostolica regalique in hac regno Hungarie auctoritatibus notarius publicus*” – PRT X. 683.

¹⁴⁵ Ez utóbbi időpontban a körmendi kolostorper közjegyzőjeként működött, lásd még ERDÉLYI, 2006. 12., 34., 44., ERDÉLYI, 2005. 65., passim.

¹⁴⁶ Vö. SOLYMOSI, 2002. 55.

¹⁴⁷ MREV IV. 300.

¹⁴⁸ Az azonosításra lásd SOLYMOSI, 2002. 23. 30. jegyzet.

Felhasznált források és irodalom

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest

DF = Diplomatikai Fényképgyűjtemény

DL = Diplomatikai Levéltár

SNA = Slovenský Národný Archív, Bratislava

AOklt. = ALMÁSI Tibor et al. (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. I–XV. (1301–1331), XVII. (1333), XIX–XXXVIII. (1335–1354), XL. (1356), XLVI–XLVIII. (1362–1364).* Bp.–Szeged, 1990–2019.

Cameralia = LUKCSICS József – TUSOR Péter – FEDELES Tamás – NEMES Gábor (feltárta, szerkesztette és közreadja): *Cameralia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1297–1536). I–II.* Bp.–Róma, 2014. (Collectanea Vaticana Hungariae I/ 9–10.)

HC = VAN GULIK, Guilelmus – EUBEL, Conradus – GAUCHAT, Patricius et al. (eds.): *Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi, sive Summorum Pontificum, S.R.E. Cardinalium, ecclesiarum Antistitum series. I–VIII. Monasterii–Patavii, 1913–1978.*

HO = IPOLYI Arnold – NAGY Imre – PAUR Iván – RÁTH Károly – VÉGHÉLY Dezső (kiadják): *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius, I–VIII.* Győr–Bp., 1865–1891.

MEV 1437–1464. = DRESKA Gábor – KARLINSZKY Balázs (szerk.): *Monumenta ecclesiae Vesprimiensis 1437–1464. A Veszprémi Érseki és Főkapitányi Levéltár középkori oklevelei.* Veszprém, 2014. (A veszprémi egyházmege múltjából 25.)

MEV 1465–1479. = DRESKA Gábor (közreadja): *Monumenta ecclesiae Vesprimiensis 1465–1479. A Veszprémi Főegyházmegei Levéltár középkori oklevelei.* Veszprém, 2019. (A veszprémi egyházmege múltjából 34.)

MREV = FRAKNÓI, Guilelmus – LUKCSICS, Josephus: *Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis. I–IV.* Bp., 1896–1907.

VeszpReg = KUMOROVITZ L. Bernát (összeáll.): *Veszprémi regeszták (1301–1387).* Bp., 1953. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 2.)

VO = GUTHEIL Jenő: *Veszprém város okmánytára. Oklevelek a veszprémi érseki és káptalani levéltárakból (1002–1523).* Veszprém, 2007. (A veszprémi egyházmege múltjából 18.)

VOSuppl = ÉRSZEGI Géza – SOLYMOSSI László (összeáll.): *Veszprém város okmánytára. Pótkötet (1000–1526).* Veszprém, 2010. (A veszprémi egyházmege múltjából 20.)

ZsO = BORSA Iván – LAKATOS Bálint – MIKÓ Gábor – MÁLYUSZ Elemér – NEUMANN Tibor – C. TÓTH Norbert (szerk.): *Zsigmond-kori oklevéltár I–XIV (1387–1427)*. Bp., 1951–2020. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 1., 3–4., 22., 25., 27., 32., 37., 39., 41., 43., 49., 52., 55., 59.)

Archontológia 1000–1301. = ZSOLDOS Attila: *Magyarország világi archontológiája. 1000–1301*. Bp. 2011. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 11.)

Archontológia 1301–1457. = ENGEL Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II*. Bp., 1996. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 5.)

Archontológia 1458–1526. = C. TÓTH Norbert et al.: *Magyarország világi archontológiája (1458–1526). I–II*. Bp., 2016–2017. (Magyar történelmi emlékek. Adattárak)

ÁRVAI, 2012. = ÁRVAI Tünde: A „sohasem volt” szepesi prépost. Garai János veszprémi püspök pályafutása. In: BAGI Dániel – FEDELES Tamás – KISS Gergely (szerk.): *„Köztes-Európa” vonzásában. Ünnepi tanulmányok Font Márta tiszteletére*. Pécs, 2012. 33–43.

BÓNIS, 1997. = BÓNIS György: Az egyházi bírászkodás fejlődése a Mohács előtti Magyarországon. In: Uő: *Szentszéki regeszták*. Bp., 1997. (Jogtörténeti Tár 1/1.) 621–658.

BUNYITAY, 1883–1884. = BUNYITAY Vince: *A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig I–III*. Nagyvárad, 1883–1884.

CSÁNKI, 1893. = CSÁNKI Dezső: *Körösmegye a XV-ik században*. Bp., 1893.

ENGEL, 2001. = ENGEL Pál: *Magyar középkori adattár – Magyarország világi archontológiája – Középkori magyar genealógia* (CD-ROM). Bp., 2001.

ERDÉLYI, 2005. = ERDÉLYI Gabriella: *Egy kolostorper története. Hatalom, vallás és mindennapok a középkor és az újkor határán*. Bp., 2005. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 38.)

ERDÉLYI, 2006. = ERDÉLYI, Gabriella (ed.): *The Register of a Convent Controversy (1517–1518). Pope Leo X, Cardinal Bakócz, the Augustinians, and the observant Franciscans in contest*. Bp.–Rome, 2006. (Collectanea Vaticana Hungariae II/1.)

ERDŐ, 2001. = ERDŐ Péter: A középkori oficiális bírászkodás intézményei Kelet-Közép-Európában. In: Uő: *Egyházjog a középkori Magyarországon*. Bp., 2001. 109–124.

FAZEKAS, 2007. = FAZEKAS István: Szalaházy Tamás, egy Habsburg-hű főpap portréja. *Történelmi Szemle* 49 (2007) 19–34.

FEDELES, 2005. = FEDELES Tamás: *A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban (1354–1526)*. Pécs, 2005. (Tanulmányok Pécs történetéből 17.)

- FEDELES, 2010a. = FEDELES Tamás: Középkori pécsi segédpüspökök. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 22 (2010/1–2) 5–20.
- FEDELES, 2010b. = FEDELES Tamás: Két 15. századi pécsi prépost In: Uő: *Püspökök, prépostok, kanonokok. Fejezetek Pécs középkori egyháztörténetéből*. Szeged, 2010. (Capitulum V.) 29–38.
- HARASZTI SZABÓ, 2019. = HARASZTI SZABÓ Péter: Az egyetem befolyása a Hunyadi-kor eleji vikáriusok életpályájára és karrierjére. In: FEDELES Tamás (szerk.): *Mátyás király és az Egyház*. Pécs, 2019. (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 10.) 83–101.
- HEGYI, 2019. = HEGYI Géza: Az erdélyi káptalan Árpád- és Anjou-kori archontológiája (1199–1387). *Turul* 92 (2019) 69–94.
- HORVÁTH–NEMES–VAJK, 2019. = HORVÁTH Richárd – NEMES Gábor – VAJK Ádám: Győr város polgárai a középkorban. 13. sz.–1526. Adattár. *Győri tanulmányok* 40 (2019) 153–196.
- IVÁNYI, 1911. = IVÁNYI Béla: A lőcsei „Krisztus Teste” testvérület jegyzőkönyve, 1431–1584. 1–2. *Közlemények Szepes vármegye múltjából* 3 (1911) 129–145., 193–201.
- KARLINSZKY, 2014. = KARLINSZKY Balázs: A veszprémi nagyprépostok archontológiája, 1079–1543: három prépost portréjával. *Turul* 87 (2014/3) 93–103.
- KARLINSZKY, 2019. = KARLINSZKY Balázs: Származás és mobilitás a veszprémi székeskáptalanban 1448–1526 között. In: FEDELES Tamás (szerk.): *Mátyás király és az Egyház*. Pécs, 2019. (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 10.) 139–202.
- KISS, 2006. = Kiss Gergely: *Abbatia regalia – Hierarchia ecclesiastica. A királyi alapítású bencés apátságok egyházi jogi helyzete a 11–13. században*. Bp., 2006. (METEM-Könyvek 51.)
- KOVÁCS, 2019. = Kovács Viktória: „Alter ego domini papae Nicolai III.” Fülöp fermói püspök, szentszéki legátus magyarországi tevékenysége (1279–1281). In: Kiss Gergely (szerk.): *Varietas delectat. A pápai-magyar kapcsolatok sokszínűsége a 11–14. században*. Pécs, 2019. (DeLegatOnline Könyvek 1.) 117–166.
- KRISTÓF, 2019. = KRISTÓF Ilona: Gabriele Rangone (Veronai Gábor) pályája (1410/20–1486). In: FEDELES Tamás (szerk.): *Mátyás király és az Egyház*. Pécs, 2019. (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 10.) 65–82.
- KUBINYI, 1999. = KUBINYI András: Beriszló Péter és budai szereplése. In: Uő: *Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*. Bp., 1999. (METEM-Könyvek 22.) 171–183.
- LACZLAVIK, 2014. = LACZLAVIK György: *Kettős pecsét alatt. Várdai Pál esztergomi érsek, királyi helytartó (1483–1549)*. Pécs–Bp., 2014. (Sziluett. Korszerű történelmi életrajzok)

- LAKATOS, 2020. = LAKATOS Bálint: A király diplomatái. Követek és követségek a Jagelló-korban (1490–1526). II. rész. Adattár. *Történelmi Szemle* 62 (2020) 281–362.
- LUKCSICS, 1907. = LUKCSICS József: A veszprémi püspökök (1492–1526). In: MREV IV. LXI–LXXXVI.
- MÁLYUSZ, 2007. = MÁLYUSZ Elemér: *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon*. Bp., 2007. (2. kiadás)
- NEMES, 2018. = NEMES Gábor: Pietro Isvalies bíboros veszprémi püspök. In: KARLINSZKY Balázs – VARGA Tibor László (szerk.): *Folyamatosság és változás. Egyházszervezet és hitélet a veszprémi püspökség területén a 16–17. században*. Veszprém, 2018. (A veszprémi egyházmegye múltjából 32.) 9–46.
- NÉMETH, 1997. = NÉMETH Péter: *A középkori Szabolcs megye települései*. Nyíregyháza, 1997.
- NÉMETH, 2008. = NÉMETH Péter: *A középkori Szatmár megye települései a XV. század elejéig*. Nyíregyháza, 2008. (A nyíregyházi Jósa András Múzeum kiadványai 60.)
- PRT III. = SÖRÖS Pongrác – REZNER Tibold (szerk.): *A pannonhalmi főapátság története. 3. Az uralkodók reformáló törekvései. A pannonhalmi apátságnak főapátsággá való szervezése. 1405–1535*. Bp., 1905. (A pannonhalmi Szent Benedek-rend története 3.)
- PRT VIII. = SÖRÖS Pongrác: *A bakonybéli apátság története. Az önállóság kora 1023–1548*. Bp., 1903. (A pannonhalmi Szent Benedek-rend története 8.)
- RAINER, 1986. = RAINER Pál: Vetési Albert veszprémi püspök. *A Veszprém megyei Múzeumok Közleményei* 18 (1986) 227–232.
- SOLYOSI, 2002. = SOLYOSI László: Könyvkölcsönzés a veszprémi székesegyházi könyvtárban. In: ERDŐ Péter (szerk.): *Tanulmányok a magyarországi egyházjog középkori történetéről*. Bp., 2002. (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány Nominatae III. Studia 3.) 13–68.
- SONNEVEND, 2008. = SONNEVEND Gergely: Ifjabb Vitéz János veszprémi püspök. In: KILIÁN László – RAINER Pál (szerk.): *Veszprém reneszánsza*. Veszprém 2008. 117–170.
- SUGÁR, 1984. = SUGÁR István: *Az egri püspökök története*. Bp., 1984. (Az egri főegyházmegye schematizmusa 1.)
- C. TÓTH, 2013. = C. TÓTH Norbert: *A székes- és társaskáptalanok prépostjainak archontológiája 1387–1437*. Bp., 2013. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 4.)
- C. TÓTH, 2015a. = C. TÓTH Norbert: *Az esztergomi székeskáptalan I. A kanonoki testület és az egyetemjárás*. Bp., 2015. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 7.)

- C. TÓTH, 2015b. = C. TÓTH Norbert: Az egri káptalan archontológiája 1387–1526. *Turul* 88 (2015) 48–71.
- C. TÓTH, 2015c. = C. TÓTH Norbert: *Az esztergomi székeskáptalan a 15. században II. A sasadi tizedper 1452–1465 közötti „krónikája”*. Bp., 2015. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 8.)
- C. TÓTH, 2016. = C. TÓTH Norbert: A váci székeskáptalan archontológiája 1378–1526. In: TYEKVICSKA Árpád (szerk.): *Studia Comitatusiensia, Új folyam 2. – A Ferenczy Múzeumi Centrum Évkönyve 2015*. Szentendre, 2016. 7–33.
- C. TÓTH, 2017. = C. TÓTH Norbert: *Magyarország késő középkori főpapi archontológiája. Érsekek, püspökök, illetve segédpüspökeik, vikáriusai és jövedelemkezelőik az 1440-es évektől 1526-ig*. Győr, 2017. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 27.)
- C. TÓTH, 2019a. = C. TÓTH Norbert: *A kalocsa-bácsi főegyházmegye káptalanjainak középkori archontológiája*. Kalocsa, 2019. (Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai 15. – Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 11.)
- C. TÓTH, 2019b. = C. TÓTH Norbert: *Az esztergomi székeskáptalan és társaskáptalanok archontológiája 1100–1543*. Bp., 2019. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 9.)
- C. TÓTH, 2019c. = C. TÓTH Norbert: *A nyitrai székeskáptalan archontológiája 1111–1526*. Bp., 2019. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 11.)
- C. TÓTH, 2020. = C. TÓTH Norbert: *A pozsonyi társaskáptalan archontológiája 1204–1462*. Bp., 2020. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 12.)
- C. TÓTH–HORVÁTH, 2019. = C. TÓTH Norbert – HORVÁTH Terézia: *A győri székeskáptalan archontológiája 1200–1458*. Győr, 2019. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 28.)
- C. TÓTH–LAKATOS–MIKÓ, 2014. = C. TÓTH Norbert – LAKATOS Bálint – MIKÓ Gábor: *A pozsonyi prépost és a káptalan viszálya (1421–1425). A szentszéki bíráskodás Magyarországon – a pozsonyi káptalan szervezete és működése a XV. század elején*. Bp., 2014. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 3.)
- C. TÓTH–TERNOVÁČZ, 2020. = C. TÓTH Norbert – TERNOVÁČZ Bálint: *Káptalanok a Drávántúlon. (A boszniai, kő és szenternyei székeskáptalanok és a pozsegi társaskáptalan középkori archontológiája)* Pécs, 2020. (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 11.)
- G. TÓTH, 2014. = G. TÓTH Péter: *A csanádi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban (1354–1526)*. [SZTE, Doktori értekezés] Szeged, 2014.

*The episcopal court of justice of Veszprém diocese
during the middle ages*

In the first part of the essay the author outlines in general the main responsibilities of the officials appointed by and substituting the bishops in different areas. The suffragans (*suffraganeus and/or vicarius [generalis] in pontificalibus*), who were at the same time the nominal bishops of dioceses under the infidel (*in partibus infidelium*), could practice the episcopal power in general, i.e. they could ordain, confirm, visit and allow indulgence. At the same time the bishops led the ecclesiastical law-court of their diocese and after some time they appointed a deputy for this function. The main function of the vicars (*vicarius in spiritualibus [et causarum auditor] generalis*) appointed by the bishop of a diocese – or in case of the vacancy of the see, the cathedral chapter – was judging at the given see, for which they were granted authority by said appointment.

In the second part of the essay, the author demonstrates these with the example of the Veszprém episcopate. The operations of the Veszprém suffragan office was solidified by the middle of the 15th century due to the responsibilities of the bishops in the royal court, their old age or their condition of not being ordained. The essay explores the career of the persons appointed by the bishops to this function. The following part is a presentation of the episcopal court of justice. Vicars substituting the Hungarian bishops at ecclesiastical courts of justice appear in the first third of the 1300s, however the detailed examinations show that Italian clergymen did not play any significant roles in the evolution of the office. The examination of the operations of the court is followed by a detailed analysis of the see's staff, i.e. an outline of the career of the vicars, their deputies, notaries of the see and public notaries. The names of the latter are included in the Annex at the end of the essay.